

УДК 657

Л. А. Буркова,

к. е. н., доцент, доцент кафедри обліку, оподаткування, публічного управління та адміністрування, Криворізький національний університет, м. Кривий Ріг, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2840-5785>

В. А. Шепелюк,

к. е. н., доцент, старший викладач кафедри обліку, оподаткування, публічного управління та адміністрування, Криворізький національний університет, м. Кривий Ріг, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6270-5936>

В. Є. Репенко,

студентка спеціальності 071 "Облік і оподаткування",
Криворізький національний університет, м. Кривий Ріг, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-6261-9625>

DOI: 10.32702/2306-6792.2023.9-10.82

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ТА ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ РОЗРАХУНКІВ З ПОСТАЧАЛЬНИКАМИ ТА ПІДРЯДНИКАМИ ЗГІДНО НАЦІОНАЛЬНИХ ТА МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ З УРАХУВАННЯМ ВЕДЕННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

L. Burkova,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Accounting, Taxation, Public Governance and Administration, Kryvyi Rih National University, Kryvyi Rih, Ukraine

V. Shepeliuk,

PhD in Economics, Associate Professor, Senior Lecturer of the Department of Accounting, Taxation, Public Governance and Administration, Kryvyi Rih National University, Kryvyi Rih, Ukraine

V. Repenko,

Student of specialty 071 "Accounting and Taxation", Kryvyi Rih National University, Kryvyi Rih, Ukraine

MODERN ASPECTS AND PROBLEMS OF THE ORGANIZATION OF ACCOUNTING AND CONTROL OF PAYMENTS WITH SUPPLIERS AND CONTRACTORS IN ACCORDANCE WITH NATIONAL AND INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS, TAKING INTO ACCOUNT THE ENTERPRISE'S FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY

Відмічене існування тісного взаємозв'язку між категоріями: "розрахунки", "заборгованість" та "зобов'язання". Зауважено, що розрахунки з постачальниками та підрядниками відносяться до поточних зобов'язань підприємства.

Розглянуто порядок визнання, оцінювання та класифікації зобов'язань згідно вимог МСБО 37 та НП(С)БО 11 та виокремлено їх спільні та відмінні риси. Удосконалено визначення сутності категорій "кредиторська заборгованість" і "зобов'язання".

Зазначено, що найбільші труднощі, що виникають під час розрахунків з вітчизняними постачальниками та підрядниками, пов'язані здебільшого із ситуаціями стосовно неодноразового надходження товарно-матеріальних цінностей від постачальника та видаткових накладних, що підтверджують право переходу права власності на них покупцеві. Розглянуто можливі варіанти при цьому. Окреслено проблемні аспекти відносно ситуацій, пов'язаних із невідфактурованими поставками. Розроблено алгоритм дій, що пропонуються до застосування на підприємствах для контролю операцій з невідфактурованими поставками та їх документального оформлення.

Зауважено, що під час здійснення експортно-імпортних операцій деякі підприємства використовують злочинні схеми легалізації розрахунків, а саме: експорт по заниженим цінам; експорт по завищеним цінам; "псевдо-експорт" та "псевдо-імпорт". Окреслено специфіку використання підприємствами цих схем.

When making payments with suppliers and contractors, the following forms may be used: cash, non-cash. Business entities also have the right to terminate an economic obligation by mutual acceptance of claims against each other or by transferring their own debt to a third party.

As a result of the conducted analysis, the existence of a close relationship between the categories: "payments", "debt" and "liabilities" was noted.

It is noted that settlements with suppliers and contractors are part of the company's current liabilities.

The procedure for recognizing, evaluating and classifying liabilities in accordance with the requirements of IAS 37 and National regulation (standard) of accounting 11 was considered, and their common and distinctive features were highlighted. The definition of the essence of the categories "payables" and "liabilities" has been improved.

Problematic aspects regarding the organization of accounting and control of settlements with domestic and foreign suppliers and contractors are considered. It is noted that the greatest difficulties arising in this case are mostly related to situations related to the non-simultaneous receipt of goods and material values from the supplier and expense invoices confirming the right to transfer ownership of them to the buyer. Considered possible options at the same time. Problematic aspects regarding situations related to uninvoiced deliveries requiring additional control are outlined in detail. An algorithm of actions proposed for use at enterprises to control operations with uninvoiced supplies and their documentation has been developed.

It is outlined that when the enterprise carries out foreign economic activity, the conclusion of relevant international agreements (contracts) using the special standard rules of "Incoterms" and with the preparation of relevant primary documents is of key importance.

It was noted that during the implementation of export-import operations, some enterprises use criminal schemes for the legalization of settlements, namely: "export at reduced prices"; "export at inflated prices"; "pseudo-export" and "pseudo-import". The specifics of the use of these schemes by enterprises are outlined.

Ключові слова: розрахунки, зобов'язання, заборгованість, кредиторська заборгованість, експорт, імпорт, курсові різниці, невідфактуровані поставки, Інкотермс, злочинні схеми легалізації розрахунків.

Key words: settlements, obligations, indebtedness, accounts payable, export, import, exchange rate differences, uninvoiced deliveries, Incoterms, criminal schemes of legalization of settlements.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Під час здійснення господарської діяльності будь-яке підприємство, з урахуванням потреб свого функціонування, придбає певні товарно-матеріальні цінності, замовляє та сплачує необхідні для нього роботи та послуги, виконані сторонніми суб'єктами господарювання. Унаслідок відображення в обліку таких операцій (за умови не здійснення їх попередньої оплати у повному обсязі) у підприємств виникають зобов'язання перед їх постачальниками та підрядниками. Така заборгованість є неминучою, однак варто щоб її обсяги перебували у припустимих для підприємства межах.

Останнім часом внаслідок повномасштабного вторгнення росії економіка в Україні суттєво погіршилась та є нестабільною. Унаслідок цього у продавців продукції (товарів, робіт, послуг) підвищується ризик несплати (або не своєчасної оплати) виставлених ними рахунків, а у їх покупців виникає прострочена кредиторська заборгованість. Це свідчить про порушення їх клієнтами розрахункової дисципліни та вимагає негайного вжиття відповідних заходів для усунення негативних наслідків. З

іншого боку, у підприємств-покупців внаслідок недотримання строків розрахунків з їх постачальниками та підрядниками, накопичується борг перед кредиторами.

Актуальність обраної теми дослідження обумовлена також тим, що динаміка зміни кредиторської заборгованості, її склад, структура та тенденція щодо збільшення або зменшення вельми відбиваються на показниках оцінки фінансового стану підприємства, його платоспроможності тощо. У той же час суттєве перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською може покликати так зване "технічне банкрутство" підприємства. Це покликане значним відволіканням грошових коштів з обігу підприємства та його неможливістю покрити вчасно існуючу заборгованість перед кредиторами.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Останні дослідження та публікації свідчать про актуальність та складність питань розрахунків з постачальниками та підрядниками в Україні. Багато уваги при цьому приділяється вирішенню питань щодо забезпечення дотри-

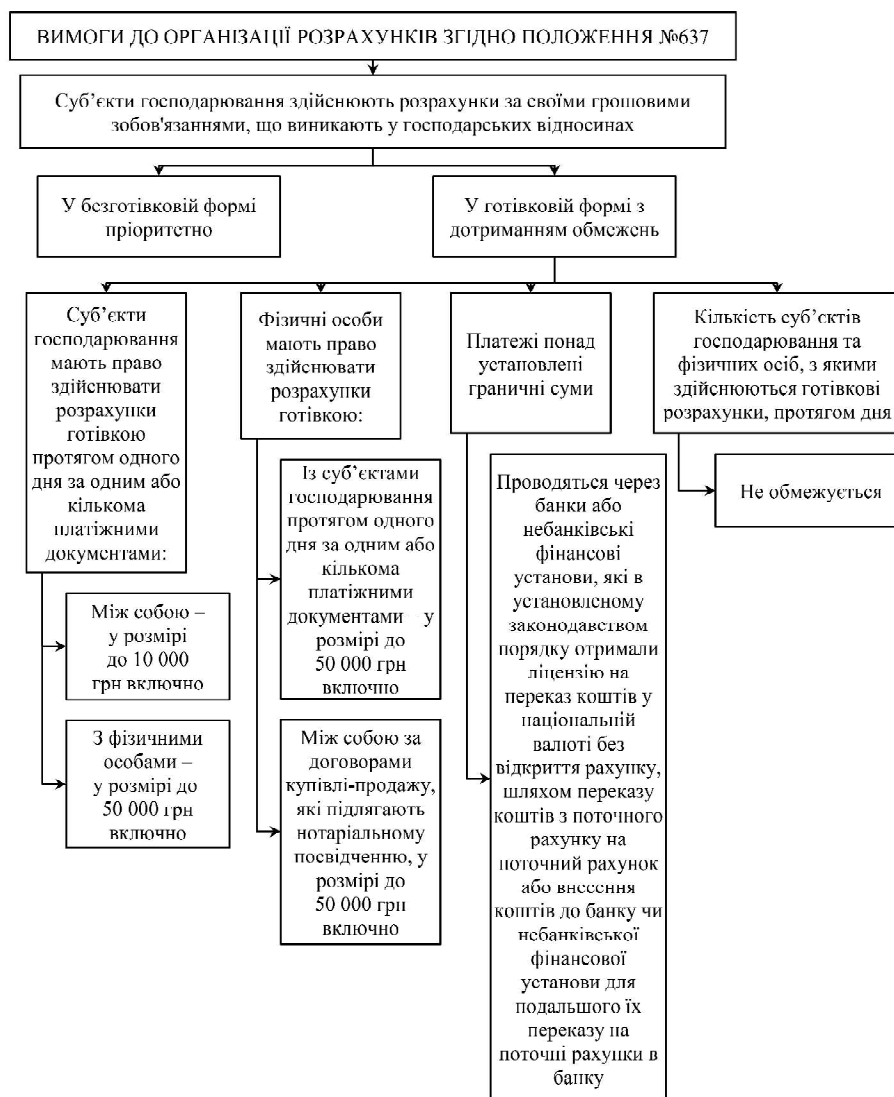

Рис. 1. Організація між суб'єктами господарювання розрахунків та існуючі обмеження щодо них згідно Положення № 637

Джерело: систематизовано авторами за [11].

мання розрахункової дисципліни за реалізовані товари та надані послуги, порушенням умов договорів задля уникнення сплати податків та інших платежів до бюджету.

Згідно з дослідженнями, великі компанії мають договори з постачальниками та підрядниками, але часто не дотримуються умов, в тому числі щодо оплати. Це може призвести до порушення робочого процесу та зниження якості наданих послуг.

Також дослідження показали, що існують проблеми щодо розрахунків з постачальниками та підрядниками в галузях, які пов'язані зі збиранням та переробкою вторинної сировини, а також у будівельній галузі. Тут часто виникають конфлікти між підрядниками та замовниками щодо вартості виконаних робіт та обсягу наданих матеріалів.

Крім того, у наукових публікаціях та практичних консультаціях акцентується увага на тому, що ефективний контроль за розрахунками з постачальниками та підрядниками може зменшити ризики зіткнення з проблемами в окреслених напрямках. Своєю чергою, належне планування та вивчення ринку можуть допомогти зменшити ризики фінансових збитків.

Таким чином, актуалізується доцільність створення ефективної системи розрахунків з постачальниками та підрядниками в Україні, що сприятиме збереженню стабільності та розвитку бізнесу в країні.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ

Розглянути взаємозв'язок між категоріями: "розрахунки", "заборгованість" та "зобов'язання". Дослідити специфіку визнання та оціню-

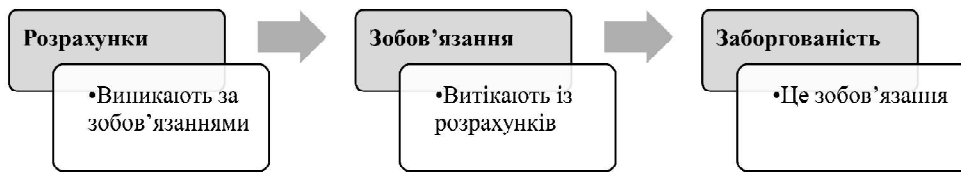

Рис. 2. Взаємозв'язок між категоріями

Джерело: узагальнено автором.

вання зобов'язань за вимогами МСБО 37 та НП(С)БО 11 та провести їх порівняння. Окреслити проблемні аспекти організації обліку розрахунків з вітчизняними та іноземними поставальниками та підрядниками, а також можливі злочинні схеми легалізації розрахунків під час здійснення експортно-імпорتنих операцій підприємствами.

ВИКЛАД ОСНОВНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розрахунки базуються на кругообігу коштів в процесі виробництва продукції (товарів, робіт, послуг) і є визнанням того, що одна сторона виконала свої зобов'язання щодо виробництва певного блага, а інша сторона — щодо його оплати. При цьому розрахунки можуть відбуватись із застосуванням таких форм розрахунків: готівкова, безготівкова, товарообмінна, змішана.

Вимогами Положення №637 11 визначено організацію готівкових розрахунків та встановлено обмеження щодо них, що узагальнено на рис. 1.

Далі у роботі окреслимо визначення сутності категорій готівкові та безготівкові розрахунки згідно нормативно-правових документів:

1. Готівкові розрахунки — платежі готівкою суб'єктів господарювання і фізичних осіб за реалізовану продукцію (товари, роботи, послуги), а також за операціями, які безпосередньо не пов'язані з реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг) та іншого майна [11].

2. Безготівкові розрахунки — перерахування коштів з рахунків платників на рахунки отримувачів, а також перерахування надавачами платіжних послуг коштів, внесених платниками готівкою, на рахунки отримувачів [5].

Зазначимо, що між охарактеризованими формами розрахунків існує тісний взаємозв'язок. У той же час, під час розрахунків з поставальниками та підрядниками на практиці частіш за все використовуються безготівкові розрахунки. Саме ця форма є пріоритетною з точки зору держави та банківських установ, які сприяють її розповсюдженню. Адже завдяки їй зас-

тосування скорочується час на здійснення грошового обігу. Крім того, її легше регулювати та контролювати.

Також на практиці трапляються випадки, за яких обидві

сторони мають взаємні зобов'язання. У такому разі у них є право припинити господарське зобов'язання шляхом взаємного прийняття вимог одна до одної. Таку прерогативу надано вимогами ст. 601 ЦКУ [13] та ст. 202 ГКУ [1]. Ця форма розрахунків одержала назву "залік взаємних заборгованостей" [12]. Але розглядаючи можливість проведення взаємозаліку боргів варто дотримуватись наступних вимог:

1) Цивільний кодекс України (стаття 601) — зобов'язання припиняється внаслідок зарахування зустрічних однорідних вимог, строк виконання яких настав, а також вимог, строк виконання яких не встановлений або визначений моментом пред'явлення вимоги [13];

2) Господарський кодекс України (стаття 202) — господарське зобов'язання припиняється виконанням, проведенням належним чином; зарахуванням зустрічної однорідної вимоги або страхового зобов'язання; у разі поєднання управненої та зобов'язаної сторін в одній особі; за згодою сторін; через неможливість виконання та в інших випадках, передбачених Господарським Кодексом або іншими законами України [1];

3) Порядок №621 — залік взаємної заборгованості здійснюється при проведенні безготівкових розрахунків, при яких взаємні вимоги та зобов'язання боржників і кредиторів погашаються в рівнозначних сумах. Залік взаємної заборгованості, який проводиться банком, здійснюється незалежно від наявності першочергових претензій до учасників цього заліку [12].

Відмітимо, що крім вище перелічених форм розрахунків суб'єкти підприємницької діяльності, за умови згоди на це поставальників та підрядників, можуть погасити свої зобов'язання перед ними шляхом переведення власного боргу третій стороні.

Внаслідок проведеного аналізу можна відмітити існування тісного взаємозв'язку між наступними категоріями: "розрахунки", "заборгованість" та "зобов'язання". Ця теза унаочнена на рис. 2.

Зауважимо, що за своєю сутністю розрахунки з поставальниками та підрядниками від-

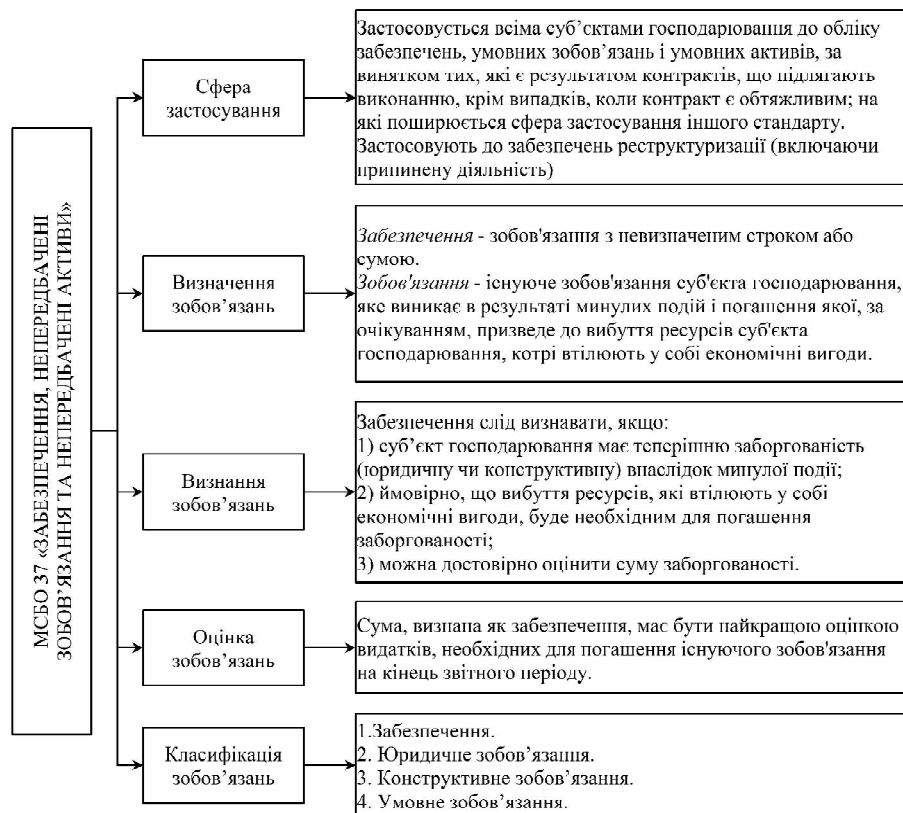

Рис. 3. Визнання та оцінювання зобов'язань за вимогами МСБО 37

Джерело: [7].

носяться до поточних зобов'язань підприємства, що виникають внаслідок постачання продукції чи надання послуг за договорами купівлі-продажу.

Слід зазначити, що у вітчизняному обліку відсутній єдиний нормативно-правовий документ, який би на кшталт Концептуальної основи 6 пояснював загальні підходи до оцінювання зобов'язань. Концептуальною основою [6] визначено, що зобов'язання оцінюються за одним із наступних видів вартості:

1. За історичною собівартістю — зобов'язання відображаються за сумою надходження або за деяких інших обставин, та за сумами грошових коштів чи їх еквівалентів, що як очікується будуть сплачені з метою погашення зобов'язання в ході звичайної діяльності.

2. Оцінка зобов'язань за поточною собівартістю — зобов'язання відображаються за недисконтованою сумою грошових коштів або за їх еквівалентів, яка була б необхідна для погашення зобов'язань під час звичайної діяльності.

3. Оцінка зобов'язань за вартістю реалізації — зобов'язання відображаються за вартістю їх погашень, тобто за недисконтованою сумою грошей, яка як очікується буде сплачена для погашення зобов'язань під час звичайної діяльності.

4. За теперішньою вартістю — зобов'язання відображаються за теперішньою дисконтованою вартістю майбутнього чистого вибуття грошових коштів, які як очікується будуть необхідні для погашення зобов'язань під час звичайної діяльності.

Відмітимо, що НП(С)БО охоплюють усі чинні МСФЗ та МСБО, але не копіюють їх. Методичні аспекти обліку зобов'язань у міжнародній практиці встановлено нормами МСБО 37 [7], а у вітчизняній — НП(С)БО 11 [9].

На наступному етапі дослідження розглянемо порядок визнання, оцінювання та класифікації зобов'язань за вимогами МСБО 37 [7] (рис. 3) та НП(С)БО 11 [9] (рис. 4).

Результати проведеного порівняння вимог МСБО 37 9 та НП(С)БО 11 [9] підсумовано на рис. 5.

Таким чином, урахуваючи, що прототипом вітчизняних стандартів були міжнародні, то їх вимоги мають багато спільних рис. У той же час деякі їх аспекти можуть відрізнятися та навіть доволі суттєво. На рис. 6 узагальнено найбільш відмінні норми досліджуваних стандартів.

Крім того, під час виконання дослідження було виокремлено наступні проблемні аспекти:

1) НП(С)БО та МСБО не містять тлумачення категорії "кредиторська заборгованість", а

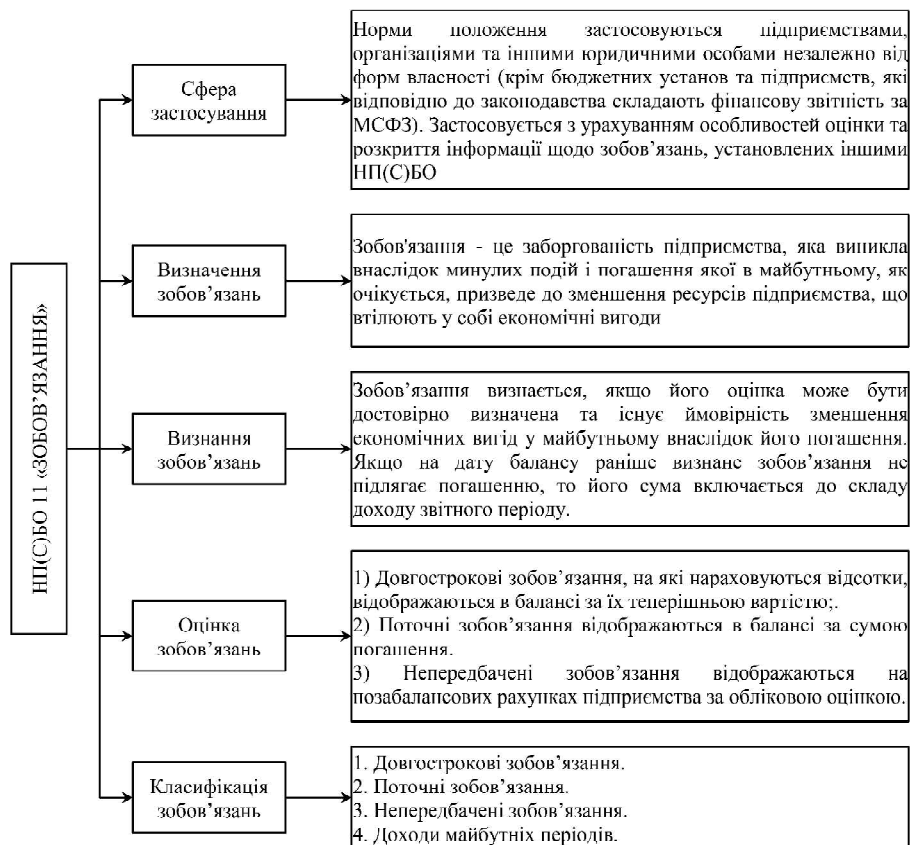

Рис. 4. Визнання та оцінка зобов'язань за вимогами НП(С)БО 11

Джерело: [9].

погляди науковців відносно їх сутності різняться. У той же час вони здебільшого ототожнюють її з терміном "зобов'язання";

2) щодо тлумачення категорії "зобов'язання", то нині серед представників наукового кола також немає єдності відносно її розуміння. Дефініції даної категорії, наведені у НП(С)БО 1 [8] та МСБО 37 [7] є майже ідентичними, але, як здається, не повною мірою відображають їх економіко-правову сутність.

Унаслідок зазначеного пропонуємо уточнити сутність категорій "кредиторська заборгованість" і "зобов'язання" та вживати їх у інтерпретації:

1. Зобов'язання — це обов'язок чи відповідальність однієї сторони (боржника) діяти певним чином перед іншою стороною (кредитором), що визначено договірними правовідносинами між ними, виконання яких призводить до зменшення ресурсів підприємства, а не виконання — до юридичної відповідальності.

2. Кредиторська заборгованість — це сума заборгованості підприємства (установи, організації) перед іншими юридичними (або фізичними) особами, яка виникла внаслідок правовідносин між сторонами, що призвело до додаткового залучення кредитором активів у його господарську діяльність, але відносно

Рис. 5. Порівняння вимог щодо визнання та оцінювання зобов'язань згідно МСБО 37 [7] та НП(С)БО 11

Джерело: [9].

Рис. 6. Відмінності між вимогами МСБО 37 [7] та НП(С)БО 11

Джерело: [9].

яких у нього існують зобов'язання щодо їх погашення.

Удосконалені дефініції термінів "зобов'язання" та "кредиторська заборгованість" вважаємо доцільним впровадити до вимог НП(С)БО 1 [8] та ЗУ №996 [2].

Розрахунки з постачальниками та підрядниками повинні проводитися на основі укладених договорів. Вони є підґрунтям, що засвідчує виникнення договірних відносин між двома сторонами: продавцем і покупцем. При цьому зобов'язання між сторонами, визначені умовами договорів, повинні бути виконані у встановленому порядку й в обумовлені терміни.

Крім того, під час реалізації продукції бухгалтерією підприємства-постачальника повинен виписуватись відповідний первинний документ.

Зауважимо, що поставка товарно-матеріальних цінностей від постачальника до покупця може здійснюватися одним із способів:

1. Працівником підприємства — довіреною особою підприємства;

2. Підприємством-постачальником — згідно з укладеним договором воно доставляє товар на склад покупця;

3. Транспортною організацією (перевізником) — перевізник бере на себе зобов'язання щодо поставки товару на склад покупця.

У цілому організація обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками повинна бути спрямована на врегулювання правильності їх документального забезпечення та відображення на бухгалтерських рахунках. Оскільки невчасне виявлення певних неточностей або помилок у розрахункових документах може призвести до появи спірної заборгованості та недотримання термінів пред'явлення претензій за нею.

Варто зазначити, що відносно документування розрахунків з постачальниками та підрядниками можуть виникати певні труднощі. Здебільшого це пов'язано із ситуаціями стосовно неодноразового надходження товарно-матеріальних цінностей від постачальника та видаткових накладних, що підтверджують право переходу права власності на них покупцеві. При цьому можливі 2 варіанти розвитку подій:

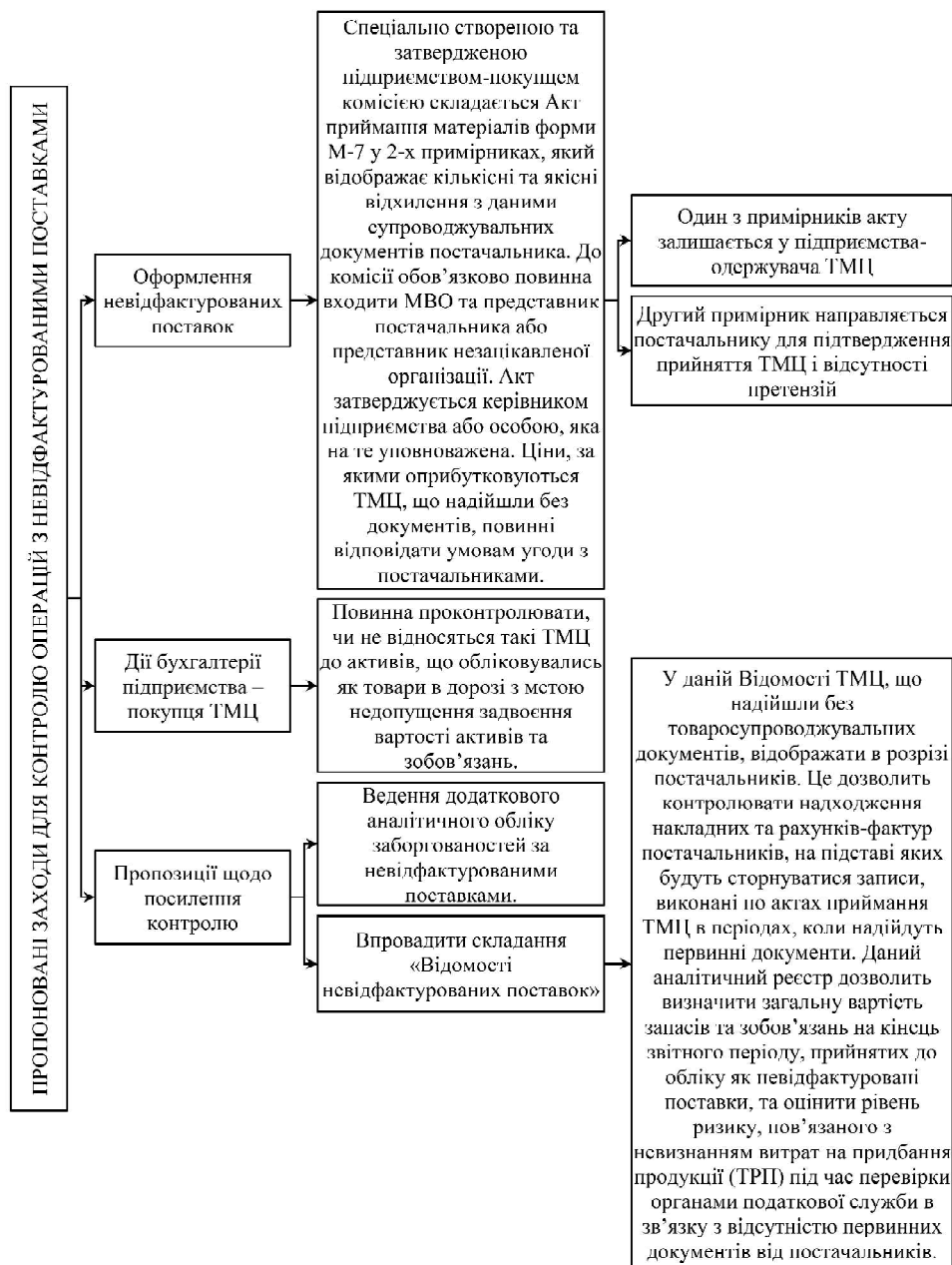

Рис. 7. Удосконалення контролю операцій з невідфактурованими поставками та їх документальне оформлення

1. Право власності на товарно-матеріальні цінності вже перейшло до підприємства на підставі виданих постачальником накладних, але товари ще знаходяться в дорозі — у даному випадку зобов'язання перед постачальником визнаються в загальному порядку на підставі первинних документів, але підприємство повинно вести додатковий обліковий реєстр для контролю за їх надходженням.

2. Невідфактуровані поставки (коли ТМЦ надходять без товаросупровідних (розрахункових) документів) — дана ситуація виникає

здебільшого через недбалість постачальників або працівників підприємства, що відповідають за постачання.

Окреслимо проблемні аспекти відносно ситуацій, пов'язаних із невідфактурованими поставками детальніше.

Варто зазначити, що на практиці невідфактуровані поставки виникають час від часу. При цьому в Україні на законодавчому рівні не затверджено алгоритм їх врегулювання та специфіку їхнього оформлення. У той же час невідфактуровані поставки пов'язані із вирішенням наступних питань:

Рис. 8. Базисні умови поставок

1) Підприємством-покупцем відносно можливості визнання таких товарно-матеріальних цінностей активами та відображення їх на рахунках обліку.

2) Підприємством-продавцем — стосовно доцільності визнання зобов'язання щодо них.

3) Товарно-матеріальні цінності, що надійшли за невідфактурованими поставками не можуть визнаватися активами та зобов'язаннями, а повинні бути прийняті покупцем на відповідальне зберігання до належного оформлення факту їх знаходження.

Унаслідок зазначеного ні підприємстві вирішення вище окреслених питань повинно бути врегульовано положеннями Наказу про облікову політику та деталізовано у Посадовій інструкції бухгалтера, який веде на підприємстві дану ділянку обліку.

Отже, невідфактуровані поставки потребують додаткового контролю. Під час виконання дослідження розроблено алгоритм дій, що пропонуються до застосування на підприємствах для контролю операцій з невідфактурованими поставками та їх документальним оформленням (рис. 7).

Крім того, на підприємстві можуть здійснюватися розрахунки з іноземними постачальниками та підрядниками. У цьому сенсі підприємства здійснюють зовнішньоекономічну діяльність. Тому ключового значення Згідно ст. 1 ЗУ №959-XII [3] набуває заключення й відповідних зовнішньоекономічних договорів (контрактів). Вимогами ст. 6 Закону [3] також означено, що вони укладаються "в простій письмовій або електронній формі [3]" із дотриманням вимог вітчизняного законодавства та міжнародних угод. Особливого значення при заключенні міжнародних договорів (контрактів) має неодмінне обговорювання питань відносно поставки товарів. У цьому разі між сторонами виникають питання, ключові з яких наведено на рис. 8.

Для вирішення питань, зазначених на рис. 8 у міжнародній практиці використовуються спеціальні стандартні правила "Інкотермс".

Окреслимо зміст міжнародних перевезень та специфіку їх оформлення:

1. Згідно п. 195.1.3 ПКУ — перевезення вважається міжнародним, якщо воно здійснюється за єдиним міжнародним перевізним документом.

2. Відповідно до ст. 9 ЗУ "Про транспортно-експедиторську діяльність" №1955-IV — перевезення вантажів супроводжують товарно-транспортними документами, залежно від обраного виду транспорту мовою міжнародного спілкування або державною мовою, якщо вантажі перевозяться з України.

Вимогами ЗУ №1955-IV [4] визначено перелік таких товарно-транспортних документів. До їх складу відносяться: авіаційна вантажна накладна (Air Waybill), міжнародна автомобільна накладна (CMR), залізнична накладна (СМГС), коносамент (Bill of Lading), накладна ЦІМ (СІМ), вантажна відомість (Cargo Manifest, каргоманіфест) тощо.

У якості первісної вартості придбаних за плату товарів у нерезидентів вважається їх собівартість. Законодавчо визначено перелік витрат, що можуть та не можуть включатися до її складу.

До складу собівартості придбаних у нерезидентів за плату товарів включаються наступні фактичні витрати:

1. Суми, яка була сплачена нерезиденту з урахуванням правил використання курсу валюти;
2. Митні платежі (ввізне мито, оплата різних митних формальностей);
3. Вартість послуг митного брокера;
4. Витрати на зберігання товарів на митних складах;
5. Страхування товару;
6. Суми сплаченого ПДВ, якщо вони не відшкодовуються (тобто для неплатників ПДВ);
7. Транспортно-заготівельні витрати;

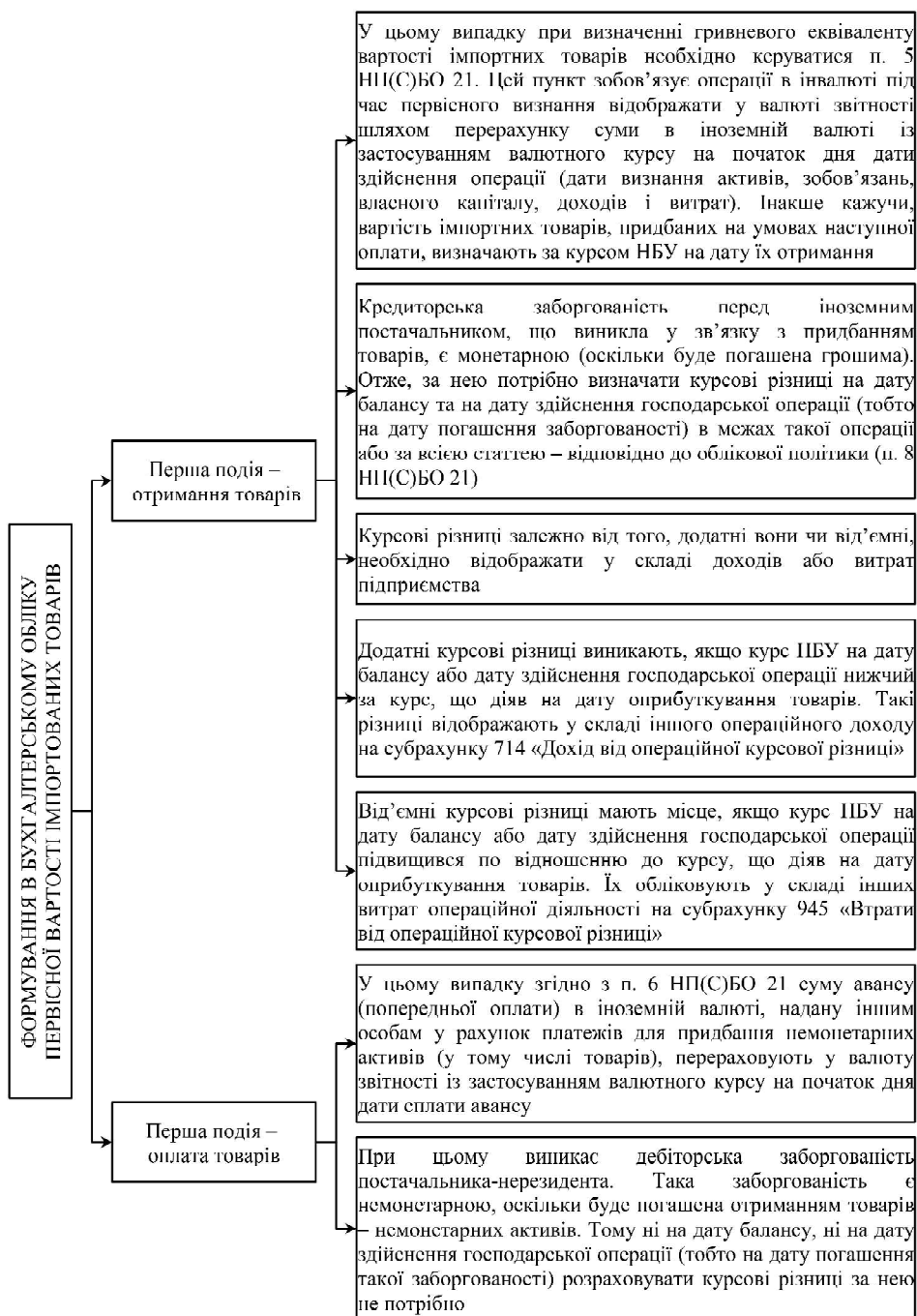

Рис. 9. Визначення первісної вартості придбаних імпортованих товарів враховуючи правило "першої події"

8. Витрати на сертифікацію конкретної партії товарів (тобто, ті послуги, які були сплачені імпортером (хто за що платить визначають зокрема Інкотермс).

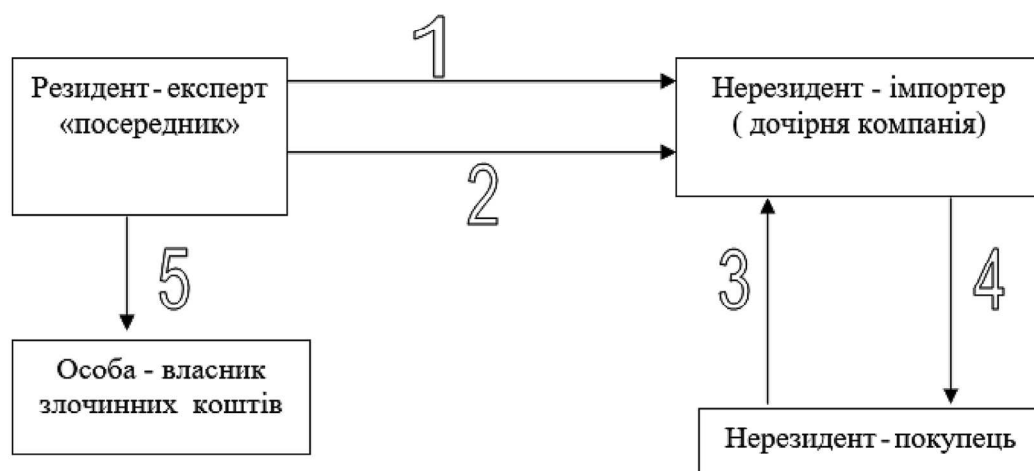
До складу собівартості придбаних у нерезидентів за плату товарів не включаються наступні витрати:

1. Курсові різниці по розрахункам;
2. Комісійні винагороди посередникам;
3. Витрати на придбання та обмін валюти;
4. Суми ПДВ, якщо вони відшкодовуються

імпортеру (тобто, увійшли до складу податкового кредиту).

Також відмітимо, що стосовно імпортованих товарів з метою розрахунку їх первісної вартості варто ураховувати подію, що сталася раніше: одержання товарів або оплата вартості придбаних товарів.

Порядок формування первісної вартості придбаних імпортованих товарів з урахуванням правила "першої події" наведено на рис. 9.

1. Продукція (за заниженою ціною)
2. Гроші
3. Гроші (в т.ч. легальний дохід)
4. Продукція за заниженою ціною
5. Гроші (кредит та інша форма)

Рис. 10. Схема експорту продукції по заниженим цінам

Особливість обліку розрахунків з іноземними постачальниками та підрядниками полягає в тому, що підприємству необхідно здійснювати облік одразу у двох видах валют: у національній валюті та у валюті контракту. При цьому потрібно ураховувати вплив зміни валютних курсів на величину заборгованості підприємства відповідно до НПСБО 21 [10].

Варто зауважити, що під час здійснення експортно-імпортних операцій деякі підприємства використовують злочинні схеми легалізації розрахунків [14], а саме:

1. Експорт по заниженим цінам.
2. Експорт по завищеним цінам.
3. "Псевдо-експорт" та "псевдо-імпорт".

Реалізація продукції по заниженим цінам (рис. 10) здійснюється, як правило, компаніям, зареєстрованим у офшорних зонах, які реально контролюються українськими підприємствами або фізичними особами. Потім офшорна компанія перепродає продукцію уже по світових цінах, що дозволяє залишати увесь прибуток на її рахунках. Варіантом заниження експортних цін є експорт кінцевої продукції під виглядом сировини і взагалі пересортиці.

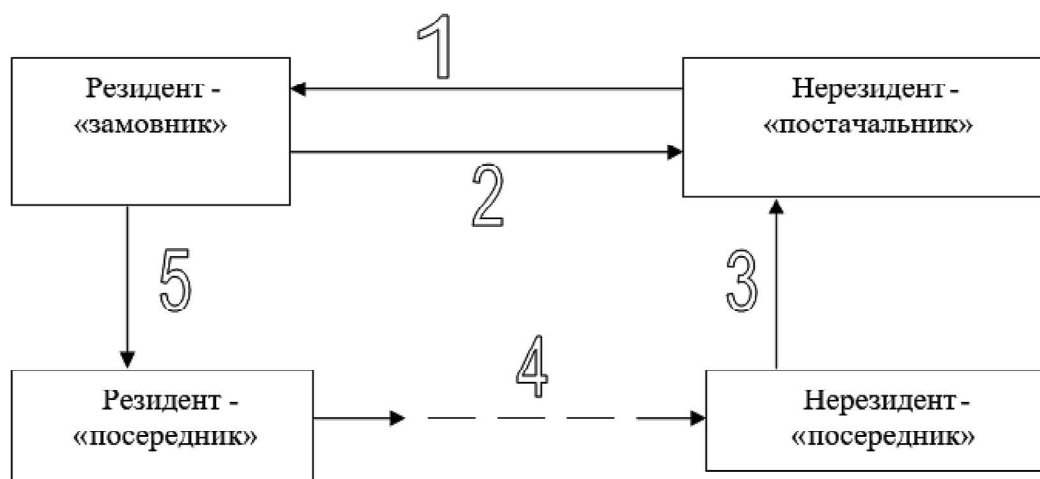
Українська фірма створює за кордоном в офшорній зоні дочірню компанію. Ця компанія відіграє в більшості випадків роль посередника. З нею підписується контракт на поставку товару (як правило, це сировина), але він одразу ж відправляється третій фірмі, з якої "своя" фірма бере відповідний контракт. Українська компанія продає "свій" фірмі товар за ціною нижче світової, що дає їй можливість продати

його третій компанії за середньосвітовою ціною й одержати дохід.

При цьому розповсюдженим є використання "одноденних фірм". Цей механізм припускає створення, як правило, невеликого приватного підприємства, що займається експортом сировини або товарів і використовується як прикриття для більш солідної фірми чи компанії. Найчастіше подібний механізм реалізується шляхом видачі великого кредиту комерційним банком "фірмі-одноденці", створеній через підставних осіб самим банком або одним з його керівників.

Далі розглянемо ситуацію "експорт по завищеним цінам". У цьому разі "відмивач" досягає негласної домовленості з іноземною компанією - одержувачем товару про укладання контракту за завідомо завищеною ціною. А саме: завищуються розміри авансових платежів по імпорту (у тому числі за допомогою фіктивних контрактів на імпорт товарів та послуг) та здійснюється фіктивна передплата за імпортними угодами. Надалі покупець виплачує половину різниці між контрактною й реальною вартістю товару.

Один із способів — надання металобрухту форм найпростіших виробів. На їх виготовлення витрачається мінімум матеріальних ресурсів з оформленням відповідної документації на них у зв'язку з існуванням жорсткого контролю за експортом металу з боку держави (реєстрація контрактів на експорт, заборона вивезення брухту легованих чорних, кольорових металів

1. Гроші (скасування контракту)/ псевдо поставка/ поставка іншого товару
2. Гроші
3. Гроші (договір поручительства)
4. Гроші (розрив ланцюга)
5. Договір поручительства

Рис. 11. Схема "псевдо-експорту" та "псевдо-імпорту"

як давальницької сировини, експортний сертифікат якості виключно спеціалізованими металургійними переробними підприємствами на продукти (напівфабрикати) металургійної переробки брухту кольорових металів та їх сплавів у формі зливків, високі ставки експортного мита та ін.).

Далі окреслимо ситуації "псевдо-експорт" та "псевдо-імпорт" (рис. 11).

Законом України "Про зовнішньоекономічну діяльність" передбачена можливість здійснення імпорту товарів без їх фактичного ввезення на митну територію України, коли імпортна поставка товару здійснюється у треті країни на умовах СІР ("Інкотермс 2020"). Відповідно, в Україні сформувалась стала тенденція: валютні кошти перераховуються за кордон і в подальшому спрямовуються на рахунки в іноземних банках або повертаються в Україну під виглядом інвестицій.

Найбільш характерним видом протиправної діяльності юридичних осіб, що спеціалізуються на організації фіктивних експортно-імпортних операцій є так званий "помилковий" транзит певних видів товарів.

Здійснення "псевдоекспортних" операцій припускає можливу участь у даному виді злочину співробітників прикордонних і внутрішніх митниць, а також співробітників банків. Організатори й розроблювачі злочинних схем часто мають кримінальні зв'язки в інших регіонах, де

здійснюється процес переведення коштів в готівку. Також при здійсненні зовнішньоекономічних операцій використовуються підставні фірми, зареєстровані в сусідніх державах. Крім того, безтоварні (псевдоекспортні) операції мають на меті незаконне відшкодування ПДВ і легалізацію отриманих коштів, а у випадках з підакцизними товарами — ухилення від сплати акцизного податку.

Більш складними є схеми з імітацією зовнішньоекономічної діяльності, використанням фінансових інструментів комерційних банків, послуг комісіонерів та необґрунтованим завищенням цін на експортовані товари. Реалізація таких схем відбувається шляхом використання послуг підконтрольних або зацікавлених банківських установ. Ними обслуговуються всі основні розрахунки по схемі, виділяються кредитні ресурси, емітуються цінні папери (операції по видачі і погашенню кредитів, операції з банківськими цінними паперами є невід'ємною частиною фінансового механізму), забезпечуються валютні розрахунки. Весь ланцюг розрахунків здійснюється протягом одного дня. Така діяльність поставлена на систематичну основу і, по суті, є своєрідною послугою українських банків, які найбільш активно впроваджують "тіньові" технології.

Найпростіша схема полягає в оформленні придбання товарно-матеріальних цінностей у

фіктивних фірм та їх експорту до віддалених від України країн і територій (Азія, Африка тощо). Фактично рух товарно-матеріальних цінностей, транспортування і перетин ними кордону не відбувається, договірні та імпортні взаємовідносини з резидентами України відсутні. Розрахунки імітуються за допомогою комерційних банків, що спеціалізуються на послугах "конвертування" (з використанням вексельних схем тощо). Роль посередників відводиться підприємствам з третіх країн, наприклад, з регіону Балтії.

Зазначеними механізмами користуються передусім великі "відмивачі" (особливо ті, які постійно здійснюють імпорт товарів (частіше — сировину). Адже проведення таких операцій дозволяє погашати зобов'язання по сплаті "імпортного" ПДВ фіктивно створеним податковим кредитом.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Таким чином, розрахунки з постачальниками та підрядниками є складним процесом, який потребує чіткого документування та контролю. Невідфактуровані поставки вимагають додаткової уваги та контролю з боку бухгалтерів та фахівців з логістики. Здійснення підприємством зовнішньоекономічної діяльності вимагає укладання відповідних договорів та дотримання вимог міжнародного та національного законодавства. Окрім того, для підприємств, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, особливо важливим є дотримання законодавства та уникнення злочинних схем, що можуть призвести до фінансових ризиків та проблем з оподаткуванням.

Метою подальших досліджень є розробка відповідних методичних аспектів щодо управління фінансовими та податковими ризиками під час зовнішньоекономічної діяльності, які допоможуть підприємствам ефективніше здійснювати діяльність та зменшувати можливі ризики.

Література:

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
2. Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" від 16.07.1999 р. № 996-XV (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>

3. Закон України "Про зовнішньоекономічну діяльність" від 16.04.91 р. № 959-XII (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>

4. Закон України "Про транспортно-експедиторську діяльність" від 01.07.2004 р. № 1955-IV (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1955-15#Text>

5. Закон України "Про платіжні послуги" від 30.06.2021 р. № 1591-IX (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#top>

6. Концептуальна основа фінансової звітності від 01.09.2010 р. № 929_009 (зі змінами та доповненнями). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/929_009

7. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 37 "Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи" від 01.01.2012 р. № 929_051 (зі змінами та доповненнями). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_051

8. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності", затверджене наказом Міністерства фінансів України № 336/22868 від 28.02.2013 р. (зі змінами та доповненнями) URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.

9. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 "Зобов'язання", затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.01.2000 р. № 20 (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00>

10. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 21 "Вплив зміни валютних курсів", затверджене наказом Міністерства фінансів України від 10.08.2000 р. № 193 (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0515-00>

11. Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затверджене Постановою Правління НБУ від 29.12.2017 р. № 148 (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0148500-17>

12. Порядок проведення записів простроченої взаємної заборгованості підприємств, установ і організацій електроенергетики, вугільної та газової промисловості, затверджений Постановою КМУ та НБУ від 19.04.99 р. № 621 (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/621-99-%D0%BF#Text>

13. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435— IV (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

14. Шило В.П., Ільїна С.Б., Шепелюк В.А. Судово-бухгалтерська експертиза. К.: Кондор, 2013 р. 450 с.

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "Economic Code of Ukraine", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (Accessed 24 April 2023).

2. The Verkhovna Rada of Ukraine (1999), The Law of Ukraine "About accounting and financial reporting in Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (Accessed 24 April 2023).

3. The Verkhovna Rada of Ukraine (1991), The Law of Ukraine "About foreign economic activity", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text> (Accessed 24 April 2023).

4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2004), The Law of Ukraine "About transport and forwarding activities", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1955-15#Text> (Accessed 24 April 2023).

5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2021), The Law of Ukraine "About payment services", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#top> (Accessed 24 April 2023).

6. International Accounting Standards Board (2010), International standard "Conceptual basis of financial reporting", available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/929_009 (Accessed 24 April 2023).

7. International Accounting Standards Board (2012), International accounting standard 37 "Collateral, contingent liabilities and contingent assets", available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_051 (Accessed 24 April 2023).

8. Ministry of Finance of Ukraine (2013), National regulation (standard) of accounting 1 "General requirements for financial reporting", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (Accessed 24 April 2023).

9. Ministry of Finance of Ukraine (2000), National regulation (standard) of accounting 11 "Obligation", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00> (Accessed 24 April 2023).

10. Ministry of Finance of Ukraine (2000), National regulation (standard) of accounting 21 "The impact of exchange rate changes", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0515-00> (Accessed 24 April 2023).

11. National Bank of Ukraine (2017), Position "About conducting cash operations in the national currency in Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0148500-17> (Accessed 24 April 2023).

12. Cabinet of Ministers of Ukraine, National Bank of Ukraine (1999), Order "Settlement of overdue mutual debts of enterprises, institutions and organizations of the electric power industry, coal and gas industry", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/621-99-%D0%BF#Text> (Accessed 24 April 2023).

13. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "The Civil Code of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (Accessed 24 April 2023).

14. Shylo, V.P. Il'ina, S.B. and Shepeliuk, V.A. (2013), Sudovo-bukhhalters'ka ekspertyza [Forensic accounting expertise], Kondor, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 24.04.2023 р.

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України (Категорія «Б») з

ЕКОНОМІЧНИХ НАУК та ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

(Наказ Міністерства освіти і науки України № 886 від 02.07.2020)

Спеціальності - 051, 071, 072, 073, 075, 076, 281, 292